

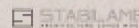
EMINES-18

OCCUPATION ARTISTIQUE D'UN FORT

**RENATO NICOLODI
JUAN PAPARELLA
GEORGES ROUSSE**
7/7 - 11/11.2018

WWW.EMINES-18.BE

du resp'invocoe Namur

RENATO NICOLodi- JUAN PAPARELLA-GEORGES ROUSSE

7/7-11/11-2018

Deze zomer zullen hedendaagse kunst en militaire architectuur het geheugen, de broosheid en de onstandvastigheid van de wereld bevragen in het Fort van Emines. De bezoeker wordt ondergedompeld in de heel aparte sfeer van deze plek die sinds 1914 omzeggens onaangeroerd bleef. Om er de artistieke voorstellen van drie eigentijdse kunstenaars te ontdekken: Renato Nicolodi (sculpturen), Juan Paparella (tekeningen, foto's) en Georges Rousse (anamorfosen). Hun werken zullen de site afvragen, zowel naar zijn architectuur als naar zijn geschiedenis.

Georges Rousse, Namur 2018 (project) © G. Rousse

Het fort van Emines werd tussen 1888 en 1892 gebouwd door generaal Brialmont. Het behoort tot de best bewaarde van de negen forten waaruit de Versterkte Positie van Namen bestond. Hoewel dit uitgelezen filmdecor vandaag sterk overgroeid is, spreekt het nog heel erg tot de verbeelding. Het is normaal niet toegankelijk voor publiek, maar opent uitzonderlijk zijn zware poort voor de werken van de kunstenaars en voor bezoekers. Dit ongewone samenspel op de grens van twee werelden is een initiatief van de diensten cultuur en cultureel erfgoed van de provincie Namen.

PRAKTISCHE INFO:

Tentoonstellingsdata: Van 7 juli tot 11 november 2018

Vernissage: 6 juli om 18.30 uur

Adres: Rue du Fort d'Émines, 5003 Saint Marc

Individueel bezoek aan de tentoonstelling: Van 7 juli tot 11 november 2018, elke zondag. Er start een bezoek om het half uur, vanaf 13.30 tot 17 uur (bezoek tijdens de week mogelijk voor groepen van minimum 10 personen).

Speciaal bezoek voor gezinnen om 15 uur

Tarieven: Volwassenen: 5 € - Studenten: 3 € - Gratis voor kinderen onder 7 jaar (groepen van minstens 15 personen: 3 € - Scholen: 3 €)

Vervoer: Lijn 822 richting Eghezée; halte Emines Sacré Cœur of St Marc chemin de Vedrin + verder te voet

Randevenementen en -activiteiten: www.emines-18.be

Catalogus (enkel in het Frans): Stichting Kunstboek. Teksten van Aliénor Debrocq, Olivier Duquenne, Hadja Lahbib, Axel Tixhon, Georges Vercheval. Prijs: 20 €

Info over de bezoeken aan het Fort en reserveren:

Mélodie Brassinne

081/77.54.47- 0470/252.865

Perscontact en partners:

FR: Apropos communication

Valérie Constant : -0473/ 85 57 90

v.constant@aproposrp.com - www.aproposrp.com

NL: CARACAS: Hélène van den Wildenberg

02/560 21 22 - 0495/ 22 07 92

info@caracascom.com - www.caracascom.com

HET FORT VAN EMINES: EEN BUITENGEWONE SITE

Ingang van het Fort van Emines
© Frédéric Pauwels / coll. HUMA

Het Fort van Emines ligt op een boogscheut van het centrum van Namen, tussen de dorpen Emines en Saint-Marc. Het is een van de negen forten die de Versterkte Positie van Namen vormen. Deze negen forten staan gespreid rond de stad Namen en werden tussen 1888 en 1892 gebouwd door de militaire architect, generaal Brialmont. Vandaag liggen ze verscholen tussen bosmassieven en zijn ze meestal niet toegankelijk voor publiek. Het Fort van Emines is niet alleen het beste bewaarde, maar bleef ook nagenoeg ongewijzigd sinds 1918.

Vandaag liggen ze verscholen op ons Naamse en ons Luikse platteland, maar de “forten van de Maas” speelden ooit een hoofdrol in het strategisch ontwerp van de Belgische defensielijn, van eind de negentiende eeuw tot de Tweede Wereldoorlog. Soms zijn ze toegankelijk, vaak zijn ze vervallen, tot zelfs gevaarlijk om te bezoeken. Maar altijd zijn dergelijke betonnen schiereilanden niet minder dan een authentieke plek die het geheugen van onze plaatselijke geschiedenis bewaart. Tegelijk herinneren ze ons aan ons nationaal verleden en, paradoxaal genoeg, aan de opbouw van het Europese ideaal ...

Ontwerp en bouw van de forten van de Maas

De Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871 deed het politieke evenwicht op het oude continent wankelen en veranderde ook de militaire situatie in België grondig. Niet alleen werd het Belgisch leger ingezet voor dit conflict, het wees meteen ook op de grote problemen waar dit leger mee kampte. Zo bleek het neutraal statuut het kleine koninkrijk wel doeltreffend te beschermen, maar tegelijk wordt blootgelegd hoe verontrustend kwetsbaar de nationale troepen waren bij een aanval uit het zuiden of het oosten.

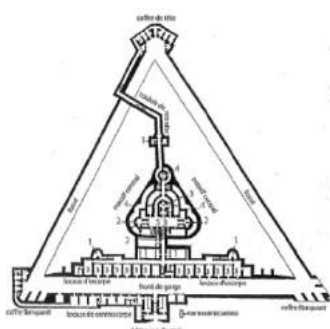

Fort van Emines, © Frédéric Pauwels / coll. HUMA

Het wordt duidelijk dat het Belgisch koninkrijk zeer waarschijnlijk het toneel wordt waarop het Duitse Keizerrijk en de Franse Republiek elkaar bij een volgend conflict zullen treffen. Om zijn neutraliteit openlijk aan te tonen, wordt België verzocht om de doortocht door zijn grondgebied zo moeilijk mogelijk te maken, of zelfs te verhinderen. Dat kan met de versterking van de Maaslandse corridor, de enige echte natuurlijke hindernis die als versperring kan dienen. De versterkte posities van Namen en Luik moeten een invasieleger zo lang mogelijk tegenhouden, zodat de geallieerde troepen zich kunnen opmaken om het tegen de bezettingsmacht op te nemen.

Op nationaal vlak stuit de bouw van deze versterkingen op veel verzet, omdat de operatie een zware financiële aderlating is.

Plattegrond van het Fort van Emines

Het project van generaal Brialmont, die veel inspiratie vond in de Franse en Duitse voorbeelden, speelt ook in op de onrust bij de bevolking die binnen de versterking woont.

Hij wil kleine forten optrekken die een beschermende gordel vormen op degelijke afstand van de stadscentra. De forten zijn vooral bedoeld om met hun geschut de verkeerswegen naar de stad te beschermen. Ze worden beveiligd door een stevig betonnen gewelf dat weerstand biedt aan de kalibers van de krachtigste wapens die

eind de negentiende eeuw in gebruik zijn. Het gebruik van dit nieuwe materiaal blijkt een fantastische verbetering van de forten, die tot dan nog vaak uit baksteen werden opgetrokken.

De eerste werken starten eind 1888. Ze duren tot oktober 1891. De 21 forten (9 in Namen, 12 in Luik) worden dus in nog geen drie jaar tijd gebouwd. Ze kostten meer dan 72 miljoen frank. Er moest ook een spoorweg van honderd kilometer worden aangelegd, er moesten miljoenen kubieke meters grond worden uitgegraven en verzet en er moest meer dan een miljoen kubieke meter beton worden gefabriceerd en gegoten.

Henri-Alexis Brialmont gaat een stuk boven het toegekende budget (50 miljoen). Later zou hij de “Belgische Vauban” genoemd worden, maar in feite boden zijn realisaties maar amper weerstand tegen de Duitse invasies van 1914 en 1940.

Een korte maar heldhaftige weerstand

Op 31 juli 1914 wordt de mobilisatie van het Belgisch leger afgekondigd. In de versterkte positie van Namen wordt de Vierde Legerdivisie ondergebracht. Samen tellen deze troepen 38.000 manschappen.

Maar in alle onderdelen van het leger is er een schrijnend tekort en materiaal en omkadering. De meeste forten staan onder het bevel van gepensioneerde officieren. Hun artilleriestukken waren dan wel het neusje van de zalm in 1890, maar zijn in 1914 al achterhaald, zowel wat het kaliber (21 cm maximum) als wat het bereik betreft (7 tot 8 km maximum).

Vanaf 15 augustus verwachten de bevelvoerders van de versterkte positie van Namen een treffen met de Duitse legers. Op de avond van 18 augustus beslist Koning Albert om het campagneleger te doen terugtrekken naar Antwerpen. De druk van sterke Duitse legers op de Belgische troepen wordt te zwaar. De Naamse vestingen zijn dan geïsoleerd, in eerste lijn, en moeten het hoofd bieden aan zowat honderdduizend Duitse soldaten, die ondersteund worden door 400 artilleriestukken. De beslissende dag is 23 augustus. Na een intensieve voorbereiding van geschut, dat de hele noordoostelijke sector verplettert door een concentratie van de krachtigste kanonnen op de forten van Cognelée en van Marchovelette, vallen de infanterietroepen massaal omstreeks 10 uur. Alle fut is uit de weerstand. Generaal Michel geeft om 12.30 uur het bevel tot de algemene terugtrekking.

De troepen in het fort blijven de Duitse bombardementen ondergaan. Het fort van Marchovelette wordt eens te meer op de proef gesteld. Omstreeks 14 uur wordt het geraakt door een obus van 42 cm en ontploft. In Cognelée storten de gewelven in onder de inslagen van de obussen van 30,5 cm.

De andere forten vallen in de volgende dagen, nadat ze hetzelfde lot ondergingen als de eerste. De verhalen over de bombardementen van de forten van Marchovelette en Cognelée maken de soldaten bang en ze verlaten hun post. De fortcommandant heeft op 24 augustus nog slechts een dertigtal man onder zijn bevel. Hij verweert zich niet als een Duitse patrouille hem rond 13 uur gevangenneemt.

Het Fort van Emines, bewaker van de herinnering

Portret van Brigadier Michaux

In augustus 1914 ligt het Fort van Emines achter in het gebied dat vooral door het Duitse leger aangevallen wordt. In het begin van het offensief werkt het met de nabijgelegen positie van Cognelée mee aan het bombardement van de aanvallers, die in het noorden van Namen opgejaagd worden. Het wordt redelijk gespaard op 23 augustus en dwarsboomt de vijandelijke opmars. Zo beschermt het de moeizame aftocht van de Belgische soldaten die de tussenruimtes verdedigen en doet het de 38ste Duitse divisie die tussen Cognelée en Marchovelette Namen nadert, verliezen lijden. Meteen na de doorbraak richt het Duitse geschut zijn schoten op

Emines. Op 24 augustus, tussen de middag en 16.30 uur, regent het projectielen op het fort (minstens twee per minuut). Het garnizoen wordt de mond gesmoord en dient tot niets meer. Zijn commandant, kapitein Lallemand, geeft het bevel om de bewapening die nog werkt, te vernietigen en stemt toe in de overgave. De Belgische troepen worden gevangengenomen en naar Duitsland gevoerd.

Net als de andere forten van de Naamse positie wordt ook het werk van Emines tijdens de oorlog ingenomen door de bezetter. Er worden versterkingswerken uitgevoerd op de site, die door meer dan tweeduizend inslagen beschadigd is. Deze ingrepen zijn ook vandaag nog goed te zien.

Tussen 1926 en 1930 onderzoekt een militaire commissie de mogelijkheid om de forten van de Maas (in Luik en in Namen) te gebruiken om de verdediging van België te versterken. In Cognelée en in Emines worden ze verbouwd tot munitiemagazijnen. Er wordt een opening gemaakt in de buitengracht om het verkeer makkelijker door te laten. De gewelddadige aanvallen in mei 1940 richten zware vernielingen aan, waaraan Cognelée en Emines natuurlijk ontsnappen.

Vandaag is het Fort van Emines dus een zeldzame authentieke getuige van hoe een militair werk in het kader van een modern conflict werd ontworpen en gebruikt. Het werd zwaar gebombardeerd en onderging een restauratie met het oog op later hergebruik, maar behield toch grotendeels zijn oorspronkelijke inrichting. Zonder wapens heeft het zijn agressief voorkomen verloren.¹

¹ Vrij vertaald uittreksel uit de (Franstalige) catalogus van de tentoonstelling, Axel Tixhon, docent geschiedenis aan de Universiteit van Namen, Uitg. Stichting Kunstboek, 2018.

DE TENTOONSTELLING

De uitnodiging van drie kunstenaars om de militaire architectuur van het Fort van Emnes *in situ* in te nemen, is bedoeld om een dialoog aan te knopen tussen deze plek van het geheugen en de actueelste kunstvormen. Dit artistiek project van formaat op een ongewone locatie haakt aan bij het einde van de herdenkingen 14-18 en het TransHumance II seizoen van de dienst Cultuur van de Provincie Namen, tijdens de renovatie van het Maison de la Culture.

De hele tentoonstelling is opgezet rond de integratie van werken van de drie hedendaagse kunstenaars Georges Rouse, Renato Nicolodi en Juan Paparella. De leidraad is de kwestie van het individuele geheugen en zijn verweving met de collectieve herinnering aan het trauma van de oorlog 14-18, waarvan Emnes een tastbaar stuk erfenis én erfgoed is. De drie kunstenaars voegden dan ook hun werken zo in dat ze rechtstreeks of onrechtstreeks aanknopen bij de sporen die dit geheugen, deze herinneringen nalieten of die deels gewist werden.

1

2

3

1. Juan Paparella, Zonder titel, 2018, Inkt en papier, 200 x 110 cm © Vincent Everarts
2. Georges Rouse, NAMUR 2018, © G. Rouse
3. Renato Nicolodi, SCRINIUM I, 2015, 149 x 153 x 249 cm, Blauwe steen & messing, Courtesy Axel Vervoordt Gallery © Vincent Everarts

DE KUNSTENAARS

RENATO NICOLODI

De werken van Renato Nicolodi staan verstrooid over de hoofdlaan en zullen een bijzondere weerklink geven aan de architectuur van het Fort van Emines. De architecturale dimensie staat centraal in zijn werk en leidt tot weifelende constructies – ergens tussen rouwmonument en militaire architectuur in.

“Ik zie de architectuur als een instrument. Als ik zelf architect was, zou ik niet dezelfde vrijheid hebben als in het werk dat ik doe.” De architectuur speelt in zijn werk als beeldhouwer enkel een centrale rol als structuur die van alle functionaliteit ontdaan is, omgezet in een puur formele en visuele taal. De kunstenaar zelf grijpt terug naar archetypische vormen, die veel weg hebben van deze die door de nazi’s en de fascisten onder Hitler en Mussolini verheerlijkt werden: ze zijn in de eerste plaats de symbolische uitdrukking van de macht, ongeacht de

cultuur of het tijdsgewricht. In Emines maakte Renato Nicolodi de keuze om zijn werken buiten te plaatsen. Hier speelt de natuur met de architectuur en eist zijn rechten beetje bij beetje weer op, in een decor dat al sinds een eeuw hetzelfde is. Speculatio staat tegenover een betonnen muur vol inslagen, als een verticale doodskist van enkele ton blauwe steen. De kunstenaar nodigt het publiek uit om binnen te komen langs een trap en een deur uit metaal. De eerste claustrofobische ervaring glijdt weg wanneer de toeschouwer een kijkgat ontdekt, om naar buiten te turen. “We bevinden ons hier in een ruimte die een dichter perspectief biedt op de muur van het fort, als een bril om de omgeving te bekijken, in zekere zin, onder een welbepaalde hoek, op schaal van het individu”, stelt de kunstenaar.²

Zijn raadselachtige sculpturen verwijzen naar zijn persoonlijke geschiedenis en de familiale mythologie die ontstond rond de deelname van zijn grootvader aan de Tweede Wereldoorlog aan Italiaanse kant, onder Mussolini. Hij werd gevangengenomen door de Duitsers en verbleef in verschillende kampen, tot hij wist te ontsnappen naar België, waar hij in het verzet ging.

“Hij vertelde me over de ruimte waarin hij gevangen zat, met de beschrijving van wat hij zag – een stuk muur, een uitpuilende baksteen. Ik kon mij de bunkers eigen maken, omdat ik ze zo goed kende uit de verhalen van mijn grootvader.”³

Renato Nicolodi werd in 1980 in Brussel geboren en volgt eerst een opleiding aan Sint-Lukas in Brussel en daarna aan het Hoger Instituut voor Schone Kunsten van Gent (HISK). Hij legt zich vooral toe op sculpturen, maar fotografeert en schildert ook. Het

Renato Nicolodi - SPECULATIO I, 2016
180 x 180 x 340 cm
Blauwe steen en roestvrij staal
Courtesy Axel Vervoordt Gallery
© Vincent Everarts

Renato Nicolodi - SCRINIUM I, 2015
149 x 153 x 249 cm
Blauwe steen en messing
Courtesy Axel Vervoordt Gallery
© Vincent Everarts

Renato Nicolodi - OMNIUM MEMORIA,
2016
Messing, 220 x 18 x 18 cm
Courtesy Axel Vervoordt Gallery
© Vincent Everarts

² Vrij vertaald uittreksel uit de (Franstalige) catalogus van de tentoonstelling, *Renato Nicolodi : une poétique de l'absence*, Aliénor Debrocq, Uitg. Stichting Kunstboek, 2018.

³ Idem

geheugen is en blijft een van zijn favoriete thema's, dat hij invult met denkmodellen voor de herinnering.

JUAN PAPARELLA

Zijn veelzijdig werk (van fotografie tot tekeningen) vertelt over onze menselijke complexiteit, over de wankelende wereld en de broosheid van het leven. Zijn werk maakt duidelijk dat hij bijzonder verknocht is aan de plek. De kunstzinnige ingreep die hij voor Emines uitdacht, hertekent de onmerkbare contouren van het geheugen tegen de achtergrond van de militaire architectuur.

Paparella heeft begrepen dat Emines minder het geheugen is van het verleden, dan van een pijnlijk verleden dat nog niet afgehandeld is. Wat het oude fort de blikken toont, is een vergeten overblijfsel van de geschiedenis, dat nu nog enkel door spoken wordt bewoond. Met de werken die hij over de vroegere versterking spreidt, doet Paparella ons zelf de ervaring van zijn

“aangetast wezen” beleven. De ruïne is de metafoer van de ontbinding van de dingen. Ze dwingt tot een andere kijk op het reële en doet het verlies ervaren dat inent tegen de zelfgenoegzaamheid.

Zijn kunst is poëtisch betreuren van wat ontsnapt aan de macht van de mens. Om tegenover de arrogantie van de perfectie, de schoonheid van het feilbare te stellen.

Moet er op de woorden worden getrapt om de pijn te verlichten? In elk geval plaveit Juan Paparella Emines met geheugenintenties. Met hem wordt het poëtische van het werkwoord letterlijk met de voeten getreden. Met zwarte inkt geschreven teksten bekleden de vloer van een gang, erover lopen wil zeggen ze ‘stap voor stap’ wegvegen. Onze vochtige zolen hullen het verhaal van Albert Michaux, artilleriebrigadier in dienst in het fort van Emines in 1914,

in nevels. En zo opent het dagboek van een soldaat zich, via dit uitwissen, voor nog meer stukjes geheugen ...

Het is een poëtië van het doen vervagen die de paradox van het geheugen hoger tilt. Hoe meer we de woorden aan onze voeten willen lezen, hoe meer onze stappen ze willen doen verdwijnen.”⁴

Juan Paparella werd in 1965 in Buenos Aires geboren en studeerde er in 1989 af aan de Academie voor Schone Kunsten Prilidiano Pueyrredon. Deze opleiding zet hij verder bij een aantal kunstenaars, onder wie Julian Schnabel en Horacio Coll. Hij vult ze onder meer nog aan met een doctoraat in de beeldhouwkunst aan de universiteit van Salamanca in Spanje. Sinds 1991 woont hij in België. Deze multidisciplinaire beeldende kunstenaar stelt via zijn werk een aantal filosofische vragen in verband met de menselijke aard en zijn omgeving.

Juan Paparella
Zonder titel, 2018
Inkt en papier
200 x 110 cm
© Vincent Everarts

Juan Paparella
Zonder titel, 2018
Foto en hout
200 x 110 x 60 cm
© Vincent Everarts

Juan Paparella
Zonder titel, 2018
Foto, vlinder, metaal en hout
100 x 50 x 35 cm
© Vincent Everarts

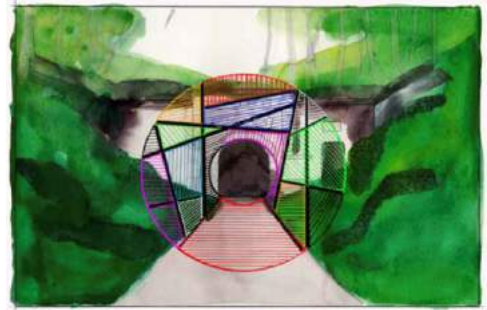
⁴ Vrij vertaald uittreksel uit de (Franstalige) catalogus van de tentoonstelling, *Juan Paparella La mémoire du papillon*, Olivier Duquenne, Uitg. Stichting Kunstboek, 2018.

GEORGES ROUSSE

Georges Rouse neemt in Emines niet minder dan drie ruimtes in met anamorfosen⁵ die het geheugen van de plek en persoonlijke herinneringen doen versmelten.

“Ik, die wapens en oorlog verafschuw, wou een verhaal opbouwen dat het mij mogelijk zou maken om deze plek te bewonen.

Na een eerste dag in het fort nam ik mijn verkenningsfoto's onder de loep. Ik besloot dat twee ruimtes zich leenden tot een creatie, met name een zaal met een indrukwekkend potentieel, waar agressieve metalen staven uit het plafond steken als evenveel zwaarden van Damocles. De toeschouwer die ik was, werd plots bewoner van de plek ... Er zou bij dit project een aspect van herdenking horen. Een artillerist moet goed zijn in wiskunde, om een juiste berekening te maken van de schootsafstand, de kogelbanen ... Mijn band met de plek zou dus de meetkunde worden. Ik begon meteen eenvoudige vormen te tekenen, een vierkant, een cirkel, een driehoek, eenkleurig zwart, die over de hele breedte van de ruimte liepen, in een relatie met de zware grafische en emotionele geladenheid van de plek. Kalkstenen druippegels die uit het gewelf staken, plassen water op de grond, volledige duisternis ... Geen ramen, geen daglicht, gewoon zwarte vormen als symbool van deze afwezigheid van licht. Een doods-kist.

Georges Rouse, NAMUR 2018 (project) © G. Rouse

“Tijdens mijn bezoek bleek dat de organisatoren van het project de ingang van het fort sterker in de verf wilden zetten. Ik dacht dus aan een cirkelvormig ‘voorwerp’. Geanamorfoseerd en van boven aan de weg gezien, zou het zich aanbieden als een ring rond de boog van de ingangsgang. Het zou tegelijk het richtpunt symboliseren, evenzeer als de mikker of het doelwit ... Een soort sculptuur in wisselwerking met de ingang van het fort.

Het relaas van Brigadier Michaux, zijn beleving van het fort in 1914, inspireerde ook Georges Rouse. Voor hem konden de schriftjes van de soldaat gelijkgesteld worden met de afwezige graffiti op de muren ... En dus fotografeerde hij loden soldaatjes van het Belgisch leger van 14-18 om de mogelijke profielen te ontdekken. Hun silhouet zou het verhaal van Albert Michaux bevatten. Hun schriftelijke vorm zou als een schaduw vallen op de muren van de loopgraaf, die naar de “schootsstelling van het grootste kanon” leidt...⁶

Georges Rouse werd in 1947 in Parijs geboren, waar hij ook woont en werkt. Sinds hij op zijn negende de mythische Brownie Flash van Kodak als kerstcadeau kreeg, hield hij het fototoestel altijd binnen handbereik. Tijdens zijn studies geneeskunde in Nice beslist hij om bij een beroeps de technieken te leren om goede foto's te maken en te ontwikkelen. Hij richt er ook zijn eigen studio voor architecturale fotografie op.

⁵ Schilderij, tekening die het voorgestelde voorwerp doelbewust vervormt, waarvan de oorspronkelijke, realistische vorm enkel tevoorschijn komt als het werk bekeken wordt vanuit een bepaalde hoek of met een gebogen spiegel.

⁶ Vrij vertaald uittreksel uit de (Franstalige) catalogus van de tentoonstelling, *Georges Rouse, « sculpteur d'espace »*, Georges Vercheval, Uitg. Stichting Kunstboek, 2018.

Maar zijn passie brengt hem er al snel toe om dit medium volledig artistiek te benutten, in de voetsporen van de grote Amerikaanse meesters zoals Steichen, Stieglitz of Ansel Adams. Dan ontdekt Georges Rousse de Land Art en het Zwart Vierkant van Malevitsj. Hij maakt daarna de keuze om in te grijpen op het fotografisch veld en een ongeziene link te smeden tussen het schilderij en de ruimte. Zo neemt hij verlaten locaties in, die hem altijd al erg hebben aangesproken, om ze om te vormen tot picturale ruimte en er een vergankelijk, uniek werk op te bouwen dat enkel door de fotografie bewaard zal blijven.

DE PARTNERS

